

Novinky

SPECIAL
spod Hradiska

Občasník pre obyvateľov obce Nemecká

Oslavy víťazstva nad fašizmom u nás

V týchto dňoch uplynie už 66 rokov od doby, kedy prebiehali boje za oslobodenie spod nadvlády fašizmu a pri tejto príležitosti si v sobotu 7.mája 2011 počas mimoriadneho programu, ktorý z podnetu starostu pripravili dobrovoľníci našej obce v spolupráci s Múzeom SNP v Banskej Bystrici a Klubom vojenskej histórie Golian, pripomenieme tieto vojnové udalosti. Program bude veľmi bohatý a pestrý. Začne sa už ráno o ôsmej hodine slávnostnou bohoslužbou v miestnom kostole sv. Mikuláša, ktorej sa zúčastnia aj aktéri vojnového predstavenia v dobových odevoch. Následne sa v miestnej časti Zámestie pri Dolnej škole pripraví kolóna historických vozidiel, ktorá o 9.30 hod. odštartuje smerom do Dubovej Petrochemy. Sprievod bude pokračovať cez Dubovú do Nemeckej. V kolóne si budete môcť pozrieť historické vojenské vozidlá ako napríklad motorku Sidecar BMW, štábne vozidlo BMW Kubelwagen, Praga, obrnené vozidlo a ďalšie zaujímavé vozidlá. Sprievod bude mať prestávky na fotografovanie, v jednotlivých miestnych častiach - v Dubovej Petrocheme pred vrátnicou závodu, v starej Dubovej pri potravinách, v Nemeckej pri cintoríne, v Ne-

meckej pri pamätníku na ul. SNP, odtiaľ sa kolóna presunie do lokality pod Kejdou. Veríme, že tieto historické vozidlá zaujmú deti i dospelých. Od 11.00 hodiny sa pri Vápenke uskutoční pietny akt kladenia vencov za prítomnosti čestných hostí - podpredsedu Banskobystrického samosprávneho kraja RNDr. Ladislava Topoľského, primátora Banskej Bystrice Mgr. Petra Gogolu, primátora Brezna Ing. Jaroslava Demiana a starostov obcí z nášho regiónu, predstaviteľov Slovenského zväzu protifašistických bojovníkov, Židovskej náboženskej obce, rómskych organizácií a ďalších. Nad podujatím prevzal záštitu predseda Banskobystrického samosprávneho kraja Ing. Vladimír Maňka. Pri pamätníku budú držať čestnú stráž príslušníci Armády SR. O jednej hodine popoludní položia vence k vynovenému pomníku v Nemeckej predstavitelia obce a u nás pôsobiaceho združenia. Nastúpená čata vojakov oblečená v dobových odevoch vystrelí čestnú salvu. Popoludňajší program sa začne o 14.00 hod. a bude sa odohrávať v lokalite pod Kejdou v Nemeckej, kde viac ako 60 členov klubu vojenskej histórie Golian predvedie ukážku bojov z konca 2. svetovej vojny.

Vážení občania, milí priatelia,

v týchto dňoch si celý svet pripomína pamätné dni víťazstva nad fašizmom a preto ani my nesmieme na ne zabúdať. V našej obci sa nachádza pietne miesto Vápenka, ktorá sa výrazne zapísala do histórie druhej svetovej vojny a svojím významom presahuje hranice nášho regiónu. Nechcem na tomto mieste rozpisovať historické udalosti, ktoré sa u nás odohrali, o tom nás lepšie oboznámi na nasledujúcej dvojstrane náš miestny historik PhDr. Martin Lokša. Som presvedčený, že si tieto tragické udalosti musíme pripomínať. Tvárou v tvár narastajúcemu pravicovému extrémizmu, ktorý môžeme zaznamenať v celej Európe, je toto dnes dôležitejšie, než kedykoľvek predtým, a aj z dôvodu zodpovednosti voči nastupujúcim generáciám. Preto som rád, že sa nám podarilo pripraviť na 7. mája spomienkové stretnutie, na ktoré Vás týmto srdečne pozývam. Chcel by som sa na tomto mieste poďakovať všetkým, ktorí s organizáciou tohto podujatia pomohli, no predovšetkým pánovi Marekovi Rišlingovi a Ivanovi Kováčikovi, ktorí mi moju prvotnú ideu pomohli preniesť do roviny akcie. Som rád, že sme v pracovníkoch Múzea SNP a KVH Golian našli ochotných partnerov, bez ktorých by sme toto podujatie nedokázali pripraviť na predpokladanej úrovni. Chcem dopredu poďakovať všetkým dobrovoľníkom, ktorí s nami akciu pripravujú. Chcem všetkým zaželať hladký priebeh, dobré počasie a množstvo spokojných účastníkov. Ale ako som už písal v úvode - nesmieme zabúdať. Prvotným účelom nášho podujatia je totiž pripomenúť si nesmierne obete, ktoré boli prinesené v období druhej svetovej vojny.

ThDr. Jozef Murín

Organizátori pre všetkých pripravili skutočne veľmi zaujímavý program. Pevne veríme, že svojou účasťou prispějete k dôstojnému priebehu osláv. Ani dnes totiž nesmieme zabúdať na udalosti, ktoré tak veľmi poznačili život nielen nám, ale celej Európe i svetu. Pretože dnes, keď to v mnohých krajinách opäť vri, si musíme omnoho viac pripomínať hrozby, ktoré so sebou vojna prináša a robí všetko tak, aby sa už žiadna nezopakovala.

Mgr. Zuzana Kováčová

Tragické udalosti v nemečianskej vápenke

Obec Nemecká je z obdobia 2. svetovej vojny známa ako miesto masových popráv. V okolí tunajšej vápennej pece sa začiatkom januára 1945 odohrala jedna z najtragickejších vojnových udalostí na Slovensku. Pec na pálenie vápna pred ráztockou dolinou, ktorej prevádzkovateľom bol od roku 1939 Ján Kofroň z Medzibrodu, bola zneužitá nemeckými okupantmi na likvidáciu ich odporcov i radových občanov. Masové vraždenie začali príslušníci nemeckej bezpečnostnej služby Sicherheitsdienst a Einsatzkommando 14 z Banskej Bystrice. Popravčiu akciu riadil kapitán Deffner, veliteľ banskobystrického gestapa. Priamo sa

však akcie zúčastnili aj príslušníci pohotovostného oddielu Hlinkovej gardy z Považskej Bystrice, ktorému velil nadzbrojník V. Hora. Obete boli na miesto popravy priväzvané z väznice v Banskej Bystrici v dňoch 4.–11. januára 1945. Nad ústím pece bola kľáčiaca obeť strelená do tyla a sošená do plameňov. Spolu s obetami boli do pece hádzané aj kusy asfaltu, aby nebolo cítiť zápach vznikajúci pri spaľovaní ľudských tiel a aby sa vytvoril hustý čierny dym, ktorý mal zahaliť celú akciu. Počas vraždenia, ktoré prebiehalo spravidla ráno a večer, boli strážami blokované všetky prístupové cesty k vápenke.

Presný počet zavraždených sa určiť nedá. Jedným dokumentom, ktorý mohol pomôcť objasniť túto skutočnosť, je Kniha zaistencov banskobystrickej väznice. V nej sa zachovali stručné záznamy o väzňoch aj s dátumom opustenia väznice. Podľa neho je možné s pravdepodobnosťou určiť, kde asi väzeň skončil. Boli medzi nimi rasovo prenasledovaní Židia i Rómovia, komunisti a iní protifašistickí bojovníci, napr. 5 francúzski partizáni, 9 americkí letci či 4 sovietski partizáni. Medzi obetami bolo aj veľa žien a detí. Počet obetí odborná literatúra odhaduje na 800 až 900 ľudí. Tieto údaje sú pravdepodobne nadnesené,

nakoľko spaľovacia kapacita pece bola nižšia a ani väzenská kniha neudáva taký vysoký počet zaistencov, ktorí v dňoch popráv v Nemeckej väzniciu opustili. Neskôr boli v okolí vápenky a aj popri Hrone, kde bol vyvázaný popol po spaľovaní, nájdené zvyšky kostí a nehorľavé predmety z oblečenia obetí. V roku 1958 sa konal súd s bývalými príslušníkmi oddielu Hlinkovej gardy, ktorí sa vražednej akcie v Nemeckej a aj na iných miestach spolu s nemeckými vojakmi zúčastnili. Vo výpovediach sa priznali k tomu, že bezprostredne pred zavraždením svoje obete okrádali o cennejšie predmety. Priznali sa aj k priamej účasti na vraždení.

Pietne upravené miesto vápenky s blízkym pomníkom v podobe plameňa s kľáčiadou matkou pred ním by mal byť mementom pre súčasnú dobu. Doboví reportéri označovali Nemeckú za slovenský Osvienčim. Tieto aj iné pietne miesta dokumentujúce hrôzy, ktorých bol v histórii človek schopný, by mali navštíviť najmä členovia extrémistických skupín, ktorí propagujú riešenie problémov súčasnej doby podobným radikálnym spôsobom ako európski diktátori v prvej polovici 20. storočia.

PhDr. Martin Lokša

Nemecká a Slovenské národné povstanie

Po vypuknutí SNP väčšina mužov narukovala do armády, niektorí sa zapojili do partizánskeho hnutia v horách. Moc v obciach prebrali po obecných orgánoch a starostoch národné výbory.

Obyvatelia sa tesne pred vypuknutím povstania a aj počas neho zúčastňovali vynášania zásob pre organizujúce sa partizánske skupiny na holiach (v Brusne, na Jasenských holiach a Prašivej). Obyvatelia Dubovej sa tiež podieľali na zásobovaní partizánskej skupiny Bielika a Kalinu na Latiborskej holi.

V Nemeckej vznikol národný výbor 31. augusta, predsedom sa stal Juraj Majer, vedúca osobnosť zakázanej komunistickej strany v obci, ďalšími členmi boli Jozef Pliešтик (podpredsa), Štefan Hanko (tajomník), obvodný notár Július Trnovec (zapisovateľ), Július Štrumbelik, Michal Kováčik, Jozef Klinec, František Kubiš, Jozef Vasil, Július Rusnák, Jozef Rusnák, Michal Tomenga, Gustáv Slušniak a Anton Peťko (členovia). 1. septembra sa revolučný národný výbor vytvoril v Dubovej, predsedom sa stal Štefan Urban, ďalej ho tvorili Jozef Tomenga (podpredsa), Arpád Kováčik (tajomník), Jozef Murín (zapisovateľ), Mikuláš Starčok, Ján Cerovský, Jozef Beraksa, Jozef Kliment, Viliam Sojak, Jozef Kováčik, Ladislav Širgel, František Lopejský, Ján Leitner a Ján Skladaný (členovia). V Zámostí sa ustanovujúca schôdza národného výboru uskutočnila 3. septembra. Predsedom sa stal Ján Murgaš, podpredsedom Jozef Klinčík, tajomníkom Štefan Gál, zapisovateľom Ján Čižmárik a ostatnými

členmi boli Ján Rybár, Matilda Daučíková, Jozef Tomko, Ondrej Hrbáň, Ondrej Ťažký, Jozef Starčok, Ján Chamko, Jozef Kiš, Ján Marčok st. a Emil Kolučí. Závodný národný výbor vznikol 31. augusta aj v dubovskej rafinérii, jeho predsedom sa stal obyvateľ Nemeckej Juraj Majer.

Počas SNP boli v dubovskej škole ubytovaní židovskí evakuanti, ktorí hľadali na povstaleckom území útočisko pred nacistickým terorom. Po potlačení povstania ušli do hôr. 25. októbra sa pred dolinou Bystrô v Dubovej vrazil vlak. Vagóny boli naložené zásobami – potravinami a spotrebným tovarom. Obyvatelia okolitých dedín (Predajná, Dubová, Zámotie, Nemecká) využili túto zražku na zásobenie sa nedostatkovým tovarom. Podobne to bolo s rabovaním vojenského proviantného skladu v nemečianskej Ravní. Koncom októbra slovenskí vojaci naložili proviantom nákladný vlak, no po jeho odchode ostalo ešte v skladovej budove množstvo potravín, takže ľudia z blízkych obcí si poodnášali zásoby aj na vozoch.

Po obsadení Banskej Bystrice nemeckými vojskami sa veľká časť obyvateľstva zo strachu pred Nemcami uchýlila aj so zásobami a dobytkom do okolitých hôr. Po obsadení obci nemeckými jednotkami sa obyvatelia vrátili späť. V obciach boli zriadené miestne ortskomandá a bol vyhlásený zákaz vychádzania do ulíc medzi 17. a 6. hodinou. Občania boli nútení zásobovať nemecké vojsko aj kone.

Odboj sa preniesol do hôr, kde začala partizánska vojna. Kontakt s partizánmi naďalej udržiava-

li niektorí občania, ktorí im podávali informácie o dianí v obciach i na okolí. Obyvatelia Zámostí zase pomáhali asi 30-člennej partizánskej skupine pod vedením veliteľov Votrúbkova a Turbatova, ktorá mala bunkre v doline Svinárka. Počas zimy 1944–1945 vykonávali v blízkom okolí deštrukcie na komunikáciách partizáni z partizánskeho pluku Jána Švermu, ktorý bol utvorený z oddielov brigády A. S. Jegorova. Partizáni uskutočnili na okolí aj viacej prepadových akcií. V polovici decembra prepadli v blízkosti Nemeckej na komunikácii medzi bukovskou a ráztockou dolinou nemeckú kolónu. Pri tomto útoku zahynul nemecký dôstojník, viac nemeckých vojakov a ošetrovateľka. Partizáni autá vyrabovali a podpálili. Po tejto udalosti dali Nemci vyrábať asi 20-metrový pás lesa popri ceste, aby sa cítili bezpečnejšie. Týchto prác sa zúčastnili zamestnanci rafinérie a maďarskí vojaci, ktorí boli ubytovaní v Nemeckej. Počas Vianoc prešlo na stranu povstalcov asi 30 Maďarov a Ukrajincov, ktorí boli nakomandovaní v nemeckej armáde a zdržiavali sa v Nemeckej a na okolí.

Koncom decembra na moste v Nemeckej partizáni prepadli nepriateľské stráže. Nemci na to reagovali prehliadkou blízkej ulice pod horou („cigánskej“, dnešnej Partizánskej ulice), z ktorej partizáni zaútočili. Pri prehliadke našli v jednej z jám na zemiaky vojenský výstroj a muníciu. Obyvateľstvo dali vystahovať a v noci z 31. decembra do 1. januára hornú časť ulice vypálili.

PhDr. Martin Lokša

Horiaca rafinéria v Dubovej po bombardovaní 20. augusta 1944.

Do roku 1944 prežívali občania Nemeckej, Dubovej a Zámestia obdobie 2. svetovej vojny relatívne pokojne. V roku 1944 sa stala zdrojom neistoty prítomnosť Štátnej rafinérie v Dubovej, ktorá sa neskôr stala terčom leteckého útoku. Od jari obyvateľov znepokojovali letecké poplachy. Školský rok sa z bezpečnostných dôvodov skončil už 30. apríla. Do obcí v okolí rafinérie prišli protiletecké jednotky Slovenskej armády. Na oboch stranách doliny boli rozmiestnené protiletadlové kanóny - v Nemeckej na Štvrtiach, v Hlbokom jarku, na farskom poli v Dubovej a v Predajnej pod Kalváriou. Pri križi nad Nemeckou boli umiestnené svetlomety. Cvičenia v zahmlievaní terénu pre prípad bombardovania robili nemeckí vojaci, ktorí vykopali v Nemeckej na lúke Rafajka

Bombardovanie dubovskej rafinérie

Slovenskí vojaci pri obrane bombardovanej rafinérie.

pásky a rigoly podobné nádržiam, aby zmiatli letcov pri nálete.

Štátna rafinéria minerálnych olejov v Dubovej sa mala stať dôležitou zásobárňou pohonných hmôt pre pripravované povstanie. Napriek tomu došlo 20. augusta krátko po 11. hodine k bombardovaniu fabriky anglo-americkými lietadlami. Rafinéria bola náletom skoro úplne zničená a ohne v nádržiach sa podarilo uhasiť až po troch dňoch. Bombardovaním bolo zničených 500 vagónov suroviny pred spracovaním a 50 vagónov suroviny určenej pre odboj. Protiletadloví delostrelci niekoľkokrát na lietadlá vystrelili, to však nemalo vážnejšie následky. Straty na životoch neboli veľké (4 ro-

botníci a niekoľko vojakov), nakoľko bola nedľa a v rafinérii sa nepracovalo. Terčom útoku sa nestali obývané časti okolitých obcí, niekoľko bômb však spadlo v okrajových častiach obcí, v záhradách a popri Hrone. Niekoľkými zásahmi boli poškodené stodoly a záhrada za domom Antalovcov v Nemeckej, kde bola umiestnená poľná kuchyňa vojakov Slovenskej armády. Sčasti bola poškodená aj budova školy a farského kostola v Dubovej. Takto bola spojeneckými vojskami zničená petrochemická fabrika, s ktorousapriprávkach SNP naisto počítalo ako so zásobárňou po honných hmôt.

PhDr. Martin Lokša

Slovenskí vojaci pri oprave humien u Antalov poškodených bombardovaním.

Ďalšie tragické udalosti a pomoc prenasledovaným

Okrem vraždenia vo vápenke sa v čase od potlačenia SNP do konca 2. svetovej vojny uskutočnili aj ďalšie tragické udalosti. Koncom novembra alebo začiatkom decembra 1944 nemeckí vojaci prepádli samotú u Halgašov nad obcou Dubová. Na samotě sa ukryvali rasovo prenasledovaní židovskí občania. Pri prepade bolo zadržaných 8 Židov, ktorých po krátkom väznení okupanti zastrelili a zahrabali v Nemeckej v lokalite Studienec do krátera, ktorý zostal po bombardovaní dubovskej rafinérie. Medzi zavraždenými boli okrem iných aj Viliam Schwarz s nevestou Helenou a jej 5-mesačným synom. Jeho manželka sa pri prepade samoty zachránila útekem do lesa.

V Nemeckej zahynul aj partizán Jozef Guba z Veľkých Uheriec, ktorý sa cez zimu skrýval v dome Schnirerovcov v „cigánskej“ ulici. V posledných decembrových dňoch roku 1944, keď bola táto ulica vystáňovaná a vypálená, bol za-

držaný Nemcami a pri pokuse o útek usmrtený granátom.

Koncom februára 1945 bol nemeckými jednotkami prepadnutý partizánsky bunker v doline Svinárka v Zámostí. Veliteľa partizánov Turbatova a Karola Kohúta zo Zámostí pritom zabil. Viacerých obyvateľov Zámostí, ktorí boli podozriví z činnosti v partizánskej skupine alebo zo spolupráce s ňou, vzali na vyšetrovanie do Medzibrodu. Väčšine z nich sa nič nestalo, ale z vyšetrovania sa nevrátili Adam Besso, Jozef Klinčík, Jozef Kohútik, Cyril Kuracina a Emil Ivanič. Pravdepodobne boli zastrelení, pretože telo J. Kohútika sa našlo v Hrone pri Medzibrode.

Poslednou obeťou z obce bol 17-ročný Karol Pančuška z Nemeckej, ktorý sa spolu s ďalšími mladými chlapmi, ktorí neboli odvlečení, zúčastnil 21. marca 1945 odstraňovania pospilovaných stromov z cesty smerom na Sv. Ondrej pred bukovskou dolinou. Spolu s jedným rumunským

vojakom bol zasiahnutý strelou z nemeckého guľometného hniezda, ktoré bolo umiestnené v Brusne v lokalite pod Dubinkou.

Viacerí obyvatelia obcí Nemecká, Dubová a Zámostie pomáhali rasovo prenasledovaným spoluobčanom prežiť a zásobovali ich v horách potravinami. Najznámejší je prípad židovskej rodiny zo Sereďe, ktorú po potlačení povstania ukryvala rodina Júliusa Rusnaka v Nemeckej. Na povale nad stodolou sa až do oslobodenia ukryval Dr. Biss, majiteľ dvoch priemyselných tovární (v Sereďi a Šaštine), s dcérou a jej dvoma deťmi. Rodina Rusnakovcov podstúpila veľké riziko, nakoľko práve v ich maštaliach mali nemeckí vojaci po potlačení povstania ustajnené kone.

Napriek ťažkým časom viacerí naši občania riskovali svoje životy, aby pomohli prenasledovaným. Vystavovali sa veľkému nebezpečenstvu, ktoré si dnes, v mierových časoch, sotva vieme predstaviť.

PhDr. Martin Lokša

Oslobodenie

Aby okupanti zabránili deštruktívnym akciám partizánov na komunikáciách a telefónnom vedení, nariadili nočné stráženie železničnej trate. Museli sa ho i v najsilnejších mrazoch zúčastňovať mužskí obyvatelia obcí. Boli vypálené i všetky drevené koliby a senníky mimo obce, ktoré mohli slúžiť ako úkryt či útočisko pre partizánov alebo prena-

sledovaných v horách. S blížiacim sa frontom sa začali nemecké jednotky pripravovať na odchod. 17. marca odviekli z Nemeckej, Dubovej i Zámostí mužov vo veku 16–50 rokov. Niekoľkým sa podarilo ukryť a vyhnúť sa tak odvlečeniu. Aby okupanti spomalili postup frontu, ničili aj železničnú trať, rušili telegrafné vedenie a komunikáciu zatarasovali zoťatými stromami. Z dubovskej rafinérie odmontovali niektoré výrobné zariadenia a tesne pred odchodom, v noci na 21. marca, vyhodili do vzduchu most v Nemeckej.

Obce Nemecká, Dubová a Zámostie boli oslobodené v dňoch 21. na 22. marca 1945 vojskami rumunskej armády a vojskami 2. ukrajinského frontu. Obyvateľstvo pomáhalo osloboditeľským jednotkám postaviť provizórny pontónový most cez Hron a odstraňovať pospilované stromy z cesty smerom na Sv. Ondrej, aby im umožnilo ďalší postup. Postupne sa do obcí vrátili obyvatelia, ktorí sa ukryli v horách pred frontom, a aj muži, ktorých odvlekli Nemci.

PhDr. Martin Lokša

Múzeum
Slovenského
Národného
Povstania
MUSEUM OF SLOVAK NATIONAL UPRISING

*Poďujatie sa koná
pod záštitou predsedu
Banskobystrického
samosprávneho kraja
Vladimíra Maňku*

Nemecká 2011

66. výročie vítazstva nad fašizmom

Program:

8.00

Slávnostná bohoslužba
v rímskokatolíckom kostole sv. Mikuláša
v miestnej časti Dubovej

9.30

štart kolóny historických vozidiel
z miestnej časti Zámostie

11.00

Pietny akt
pri mieste historických udalostí - Vápenke

13.00

Kladenie vencov a čestná salva
pri pomníku v Nemeckej

14.00

Ukážka bojov
Klubu vojenskej histórie Golian
v lokalite pod Kejdou v Nemeckej

Organizátori poďujatia:

Obec Nemecká
Múzeum SNP Banská Bystrica
KVH Golian

